

ANDERLE ÁDÁM

Spanyol külügyi instrukciók a bécsi követeknek (1809–1856)*

A történettudomány figyelmét az érintett országokban eddig nem keltette fel Európa két szélső birodalma, Spanyolország és Ausztria kapcsolatainak kérdésköre. Volt ugyan egy nagyívű kísérlet az 1960-as években, amikor az 1759–1808 közötti madridi osztrák követek bécsi levéltárban őrzött jelentéseit 18 kötetben kiadták,¹ ám a madridi levéltárak spanyol követségi anyagát már nem övezte hasonló figyelem, a későbbi korszakokat követő folytatásra pedig – néhány tanulmány kivételével² – nem került sor. Valójában a 18. század kapcsolatainak elmélyült elemzése is várat még magára. A hétéves háború után dinasztikus házassági kapcsolatok jelezhetik ugyan az egymás felé fordulás szándékát, s párhuzamok is megfigyelhetők III. Károly spanyol és II. József osztrák uralkodó reformpolitikájában (mindkettő igyekezett az európai diplomáciai kapcsolatokban stabil szövetségi rendszert kialakítani stb.), ám úgy véljük, néhány állandó tényező a spanyol-osztrák kapcsolatok és érdekek dinamikus erősödésének ellenében hatott. Mindenekelőtt az a tény, hogy Spanyolország III. Károly után nyilvánvalóan gyenge-gyengülő hatalommá vált gazdasági és politikai értelemben egyaránt, amely ugyan tartósan dédelgette az utrechti béke felszámolásának eszméjét, s ehhez igyekezett szövetségeseiket keresni Anglia ellen, ebben azonban nem ért el sikereket. Másfelől, s ez tűnik a 19. századi kapcsolatokat is meghatározó fő tényezőnek: az Itália feletti dominanciáért való küzdelem Spanyolország és Ausztria viszonyában – mindenféle napi taktikai érdekazonosság mellett is – a rivalizálás elemét állandósította. A spanyol történetírás ugyanakkor elsősorban IV. Károly és Godoy diplomáciai hazárdjátékaira és tehetségtelenségére helyezi a hangsúlyt, s ebből vezeti le Spanyolország Napóleon általi megsemmisítését is 1808-ban.³ Kétségteljesen van ebben igazság, hiszen a történet eredetileg úgy kezdődött, hogy Spanyolország és Napóleon paktumot kötött Portugália ellen (1807, Fontenaybleau); IV. Károly reményei között portugál területek annektálása is szerepelt, ám 1808-ban a Portugália ellen induló francia csapatok, melyek Spanyolországon való áthaladásra kaptak csupán engedélyt, megszállták Hispániát. Foglyul ejtették IV. Károlyt és fiát, Ferdinándot, Napóleon aztán Bayonne-ban lemondatta őket a spanyol trónról, és öccséből, Józsefből kreált spanyol uralkodót.

A történet a későbbiekben azonban nem a napóleoni forгатókönyv szerint alakult: a felkelt spanyol tartományok juntáiból szervezett Legfelső Központi Junta a félsziget kormá-

* A tanulmány az OTKA által támogatott kutatás eredménye.

¹ Berichte der diplomatischen Vertreter des Wiener Hofes aus Spanien in der Regierungszeit Karls III. (1759–1788) I–XIV. kötet Madrid, 1970.; és Berichte in der Regierungszeit Karls IV. (1788–1808) I–IV. kötet. Madrid, 1970. Az okmánykiadás kiadója Hans Juretschke, összeállítója Hans-Otto Kleinmann. Vö. még Voltes Bou, Pedro: Documentos de tema español existentes en el archivo de Estado de Viena. I–II. Barcelona, 1965.

² Oppl, Ferdinand – Rudolf, Karl: España y Austria. Madrid, 1997. Ed. Cátedra. E könyv irodalomjegyzéke tájékoztat az igen szűkös osztrák és spanyol szakirodalomról.

³ Pincdo, E. Fernández de – Novales, A. Gil – Dérozier, A.: Centralismo, ilustración y agonía del Antiguo Régimen (1715–1833). Tuñón de Lara (szerk.): Historia de España VII. kötet, Barcelona, 1980. 249–265. (a továbbiakban: Tuñón de Lara); Olivé, Fernando: La herencia de un imperio roto. Dos siglos de política exterior española. Madrid, 1992. 70–75. (a továbbiakban: Olivé); Pereira, Juan Carlos: Introducción al estudio de la política exterior de España (siglos XIX y XX). Madrid, 1983. 103–107. (a továbbiakban: Pereira)

nyaként háborút hirdetett a franciák ellen. A szövetségkeresés⁴ igényének jegyében fogalmazódott meg az az 1809 eleji instrukció (első dokumentumunk), melynek célja a Habsburgok támogatásának megszerzése volt. Ez azonban nem járt sikerrel: hosszú, hat éves függetlenségi háború kezdődött a félszigeten, melyet Spanyolország tulajdonképpen magányosan, némi angol támogatással, saját erejére támaszkodva folytatott Nápolcon ellen.

*

A napóleoni háborúk idején Spanyolország kétségkívül a francia haderő hatalmas kontingenseit kötötte le. 1811 nyarán 350 000 francia katona tartózkodott a félszigeten, s még 1813 tavaszán is 100 000 körül volt számuk.⁵ A Nápolcon veresége után visszatérő VII. Ferdinánd és udvara ezért abban bízott, hogy a háború utáni rendezés során egyrészt a győztes hatalmak egyikékként beleszólhat az európai rendezés részleteibe, s erőfeszítéseinek jutalmául jelentős anyagi kárpótlást várt veszteségicért; ezen kívül vissza kívánta szerezni elvesztett itáliai birtokait, Amerikában pedig Louisianát.

Ezek a remények azonban alaptalannak bizonyultak. A spanyol történetírás által meglehetősen indulattal-kritikával illetett dilettantizmus jellemezte ugyanis VII. Ferdinánd diplomáciáját. Követei rendre lekésték a bécsi kongresszust előkészítő tanácskozásokat, felkészületlen és felkészítetlen megbízottak tárgyaltak Spanyolország nevében. Így, ellentétben a vesztes Franciaországgal, melyet az ügyes Talleyrand hozott „helyzetbe” a kongresszuson, Spanyolország, mely a Nápolcon elleni háborúk egyik hőse volt, tulajdonképpen súlyos vereséggel felérő mérleget vonhatott meg a bécsi kongresszus után, amelynek dokumentumait nem is írta alá. Gazdasági-pénzügyi forrásokat nélkülöző, katonailag gyenge, másod-harmadrangú hatalomként lépett Hispánia a bécsi kongresszuson kialakult új Európába, ráadásul amerikai birtokaival is háborúban állt.⁶ Egyetlen európai hatalom sem volt érdekelt Spanyolország megerősítésében – kivéve talán az oroszokat –, Ausztria pedig – itáliai érdekei miatt – különösen nem. Európa hatalmai érzékeltették VII. Ferdinánddal: a spanyol társadalom, a spanyol régiók által szervezett függetlenségi háború ellenére a trónt az európai hatalmaktól kapta vissza 1813-14-ben.

A II. számú dokumentum tulajdonképpen az előbb elmondottakat illusztrálja. Meglehetősen naiv, kellő kimunkaltságot nélkülöző instrukcióval küldték ugyanis Percz de Cast-rót Bécsbe, hogy még a kongresszus megkezdése előtt kezdeményezze Ausztriával egy barátsági szerződés⁷ megkötését. Az instrukció alap gondolata tudniillik téves volt: Ausztriának ugyanis voltak Spanyolországgal ellentétes érdekei – éppen Itáliában. Feltűnő az is, hogy

⁴ A Legfelső Központi Junta Anglia mellett Oroszországgal, az Egyesült Államokkal, Dániával és Portugáliával kezdeményezett hasonló szerződést Ausztrián kívül. Ausztria ugyan elismerte az új kormányt, de nem kötött védelmi szerződést, ahogy Oroszország is elzárkózott ettől az USA-val és Dániával egyetemben. Anglia és Portugália azonban kötött ilyen megállapodást. Pereira 108-109.

⁵ Bahamonte, A. – Martínez, J. A.: *Historia de España, siglo XIX*. Második kiadás, Madrid, é. n. Ed. Cátedra, 39. (a továbbiakban: Bahamonte – Martínez). A Menéndez Pidal nevével fémjelzett *Historia de España* adatai szerint 1811-ben 355 000, 1812-ben 260 000, 1813 júliusában csaknem 100 000 francia katona tartózkodott Spanyolországban. XXXII. kötet, 265. (a továbbiakban: *Historia de España*) Magyarul lásd Jean Tulard: *Nápolcon*. Budapest, 1997. 417-427. Tarle meglehetősen leegyszerűsíthető képet ad a spanyol függetlenségi háborúról, amikor „bandákba összeverődött spanyol parasztok” harcoként szemléli a spanyol függetlenségi háborút. Tarle: *Nápolcon*. Budapest, 1972. 212-226. (a továbbiakban: Tarle)

⁶ Bahamonte – Martínez 91-93.; Aguado Bleye, P. – Alcázar Molina, C.: *Manual de Historia de España*. Madrid 1964. III. kötet, 579-582.; *Historia de España*. XXXII. kötet, 562-578; Olivie 147-149., Pereira 112-114. Magyarul a legfrissebb összefoglalás: Ormos Mária – Majoros István: *Európa a nemzetközi küzdőterén*. Budapest, 1998. 22-31. (a továbbiakban: Ormos – Majoros)

⁷ VII. Ferdinándnak ugyan Poroszországgal és Angliával sikerült barátsági szerződést kötnie, de ezek sem befolyásolták a bécsi kongresszust. *Historia de España* XXXII. 564.

a bécsi kongresszusra küldött spanyol követtel, Gómez Carvallóval sem koordinálták ezt az akciót, ezért az a benyomásunk, hogy a megbízás valójában az osztrákok és Metternich álláspontjának előzetes kipróbálására szolgált.

*

Az európai egyensúly és nyugalom fenntartásában érdekelt hatalmak – különösen a konzervatív monarchiák: Ausztria, Poroszország, Oroszország – VII. Ferdinánd abszolutista kormányának gyengeségét és Spanyolországot illető fenntartásai indokoltak tűnnek, ha arra gondolunk, hogy Spanyolországban 1820-1823 között liberális forradalomra és hatalomátvételre került sor. A cadizi liberális alkotmányhoz (1812) tértek vissza, elutasítva Ferdinánd korlátozott és indokolatlan abszolutista uralmát. 1823-ban aztán francia fegyverek ültették vissza a trónra VII. Ferdinándot, a francia csapatok pedig (45 000 fő) hosszú évekig ott is maradtak, hogy biztosítsák uralmát. Hispánia egyensúlyát vesztett, eladósodott országnak tűnt ebben az időben, melynek kiszámíthatatlansága az európai diplomácia egyik állandó tényezője lett. A harmadik dokumentum erre a helyzetre villant fényt. A liberális kormányzatot felváltó Régenstanács – Ferdinánd még nem tért vissza – Bécsben próbált támogatást szerezni, a „forradalmi eszmék” elleni közös harcra hivatkozva – erős angolellenességet is tükrözve: Anglia ugyanis érdekelt volt abban, hogy Spanyolországban a Szent Szövetség értékei felé orientálódó VII. Ferdinánd kormányzata liberálisabb, mérsékeltbb politikai vonalat alakítson ki. A Régenstanács magatartását és az instrukciót arra a feltételezésre építette, hogy a Szent Szövetség tagjaitól Madrid támogatást kaphat éppen elvesző amerikai gyarmatainak megtartásához – Angliával szemben. Ez azonban illúziónak bizonyult. Egyedül Oroszország volt az, amely amerikai ambíciói miatt igyekezett Ferdinánddal szorosabb kapcsolatot kialakítani.⁸ Az instrukció másik témája Itáliára utal, konkrétan Nápolyra, s ez világgossá teszi a spanyol várakozásokban kitapintható illúziókat. Nápoly ugyanis a spanyol régensi tisztségre tört és a spanyol trón megszerzésével kacérkodott – Bécs erős ösztönzésével és támogatásával.

Mind az 1814-es, mind az 1823-as instrukció arra utal, hogy a madridi udvar igényei és kitűzött céljai nem voltak reálisak. Ez azzal is összefügghet, hogy Madridban ez időben nincs stabil és felkészült külügyi apparátus, a külügy vezetői is gyakran változtak. Spanyolország diplomáciája – 18. századi színvonalához képest – minőségi értelemben szembetűnően lezuillott a 19. század első felében. Bár Spanyolország az 1820-as években több országgal kötött együttműködési megállapodást: Törökországgal (1827), Angliával (1828), Franciaországgal (1828) és Portugáliával (1829), tulajdonképpen elszigetelt, Európából kiesett ország benyomását kelti, amelynek rossz hírért a nagyszámú és színvonalas spanyol liberális emigráció terjesztette Londonból és Párizsból. A Napóleon elleni háború erkölcsi győzteseként tetszelgő, sértődött Spanyolország VII. Ferdinánd időszakában (1814-1833) nem tűnt vonzó és értékes szövetségnek.

*

Ferdinánd halála után a trónöröklés körüli viták és a kirobbanó polgárháború tulajdonképpen összeurópai konfliktusként értékelhetők. A gyermek II. Izabella mögé álló Anglia, Franciaország, Hollandia és Portugália (a „négyes szövetség”) a spanyol liberális erőket támogatta; Ferdinánd testvéröccse, Don Carlos pedig, aki vitatta a lányörökösödés jogosságát, tartósan számolhatott a Szent Szövetség (Ausztria, Oroszország és Poroszország) poli-

⁸ Dodolev, M. A.: La alianza europea y las relaciones ruso-españolas en 1815-1820. In: España y el Mundo. Moszkva, 1990. Ed. Nauka, 90-108. Lásd még Saplin, A.: España y Rusia durante las guerras napoleónicas. Uo. 71-89. (a továbbiakban: Saplin); Saplin, A.: España en los planes de la política exterior de Alejandro I. és Dodolev, M. A.: Política exterior de España en el período de la Guerra de Independencia de 1808-1814. Mindkét tanulmány in: El contacto. España vista por los historiadores soviéticos y españoles. Moszkva, 1990. I. kötet, 138-181.

tikai és pénzügyi támogatásával. Így született a *carlismo* mozgalma és jelensége, a 19. században három hosszú polgárháborút robbantva ki a Pireneusi-félszigeten. Ezért az 1833–36 közötti bizonytalanság után Ausztria és Spanyolország között még a diplomáciai kapcsolat is megszűnt (1836–1848); Ausztria a carlisták menedékkévé vált,⁹ Spanyolország pedig Anglia és Franciaország kevéssé becsült csatlósává lett, amely az itáliai ügyekben azonban immár aktívabban lépett fel Ausztriával szemben. Diplomáciai nyitási szándéka elsősorban a függetlenné vált Latin-Amerika országaival jártak ez időben eredménnyel: Mexikó (1836), Ecuador (1841), Chile (1844), Venezuela (1845), Costa Rica és Nicaragua (1850), Dominikai Köztársaság (1855), Argentína (1859), Bolívia (1861).¹⁰

A spanyol diplomáciatörténet az angol-francia kormánynak alárendelt függést, a dilettáns és „utópikus” külpolitikai lépéseket, a realizmus hiányát említi fő jellemzőként e korszakban.¹¹ A spanyol külügyi levéltár iratanyaga azonban lehetőséget ad arra, hogy a harmincas évek végétől a spanyol diplomácia óvatos kapcsolatkeresésének eddig ismeretlen kísérleteit is megismerhessük. II. Izabella kormányai ugyanis, éppen a nyomasztó és méltóságot sértő angol-francia befolyás enyhítése céljából Közép-Európa német államai, elsősorban Ausztria és Poroszország irányában tájékozódtak. Az első akciót Zea Bermudez nem hivatalos berlini és bécsi tárgyalásai jelentik. Zea VII. Ferdinánd volt miniszterelnökként nagy tekintélyű és ismert politikus, aki Frías herceg külügyi államtitkár biztatására tájékozódott 1839 elején Berlinben. Zea Madridba küldött jelentéseiben jelzi: a német közvélemény és a berlini udvar megítélése Spanyolországot illetően kedvezően változott; maga a porosz uralkodó is változtatott egyoldalú carlista-párti álláspontján. Vilmos trónörökösét pedig különösen hatékonyan sikerült meggyőznie arról, hogy Poroszországnak a carlisták helyett II. Izabella kormányával kellene felvennie a diplomáciai kapcsolatot. A német kereskedelmi érdekek ugyanezt igényelték. Zea Bermudez végül magának a porosz külügyminiszternek az ajánlólevelével folytatta útját Bécsbe. Kitérnek az is, hogy a puhatolózó terepfelmérés mellett, illetve ennek részeként Zea óvatosan tájékozódott arról is, hogy Bécsben milyen reakció lenne várható egy Madridból érkező házassági tervet illetően.¹² Am Bécs ekkor elzárkózott e gondolatról.

1841-ben újabb spanyol tájékozódó lépésre került sor, s úgy tűnik, hogy a kezdeményező a berni osztrák követ volt. A dolgot megkönnyítette, hogy Metternichet 1841 őszére Svájcba várták,¹³ s a spanyol követnek – Madrid egyetértésével – itt volt módja hosszú beszélgetésre a nagy hatalmú herceggel.¹⁴ Közben a berni spanyol követnek „fontos személyiségek” jelezték azt is: a bécsi udvar el tudná képzelni, hogy II. Izabellának osztrák főherceget válasszanak férjül.¹⁵ Carnerero követ azonban ez irányú tájékozódása alapján azt is jelenti, hogy a német államokban inkább Izabella és Don Carlos egyik fia közötti házasságot látnák

⁹ Erről lásd Anderle Ádám: *El carlismo y la Corte de Viena*. Acta Hispanica, T. III. Szeged, 1998. 5–11. A tanulmány tájékoztatás ad a *carlismo* historiográfiájáról is.

¹⁰ Pereira 124.

¹¹ Olivé 169; különösen Jerónimo Becker ostorozta könyveiben a 19. századi spanyol kormányokat rossz külpolitikájuk miatt. Lásd Becker, J.: *Alianzas españolas*. Madrid, 1903. 528–529; Becker, J.: *Historia de las relaciones exteriores de España durante el siglo XIX*. Madrid, 1924. I–II. kötet. Lásd különösen e mű előszavát; Becker, J.: *Causas de la esterilidad de la acción exterior de España*. Madrid, 1925. 19–21. (a továbbiakban: Becker 1925.)

¹² A spanyol külügyi levéltár – spanyol rövidítéssel: A(H)MAE – Sección Política részében a „Reconocimiento de Isabel II.” (II. Izabella elismerése) című köteggben (leg. 2838) található a „Correspondencia de oficio de Señor Zea con el Sr. duque de Frías (1839)” címzésű csomó, mely tíz levelet tartalmaz e misszióról.

¹³ Bern, 1841. június 11-i (N°119) jelentésében Mariano Carnerero követ jelenti Madridnak: megtudta az osztrák követtől, hogy Metternichet Svájcba várják; jelzi, lehetősége lenne találkozni vele. A(H)MAE, leg. 2838.

¹⁴ A beszélgetésről 1841. október 3-án küldött hosszú jelentést (N°159) A(H)MAE, leg. 2838.

¹⁵ Bern, 1841. szeptember 30. (N°157). Uo. Carnerero azt feltételezi, hogy Habsburg Frigyes főhercegre gondolnak Bécsben.

szívesen, ami a békétlenségnek is véget vetne az országban. Metternich azonban e házassági ügyek érintését elkerülte a spanyol követtel történt találkozásán.

A titkos találkozó fontosságára utalhat, hogy a spanyol külügy a berni követ jelentéseiből összefoglalót készített a királyi palota, illetve a „Señor Regente del Reino”, azaz Espartero tábornok-régens számára.¹⁶ Az érdeklődés érthető: Metternich először volt hajlandó hivatalosan tárgyalni Spanyolország képviselőjével. Metternich a beszélgetés során tézisszerűen összefoglalta kormányának II. Izabella Spanyolországát illető fenntartásait. Egyfelől, jelentette ki, „Spanyolországban anarchia van: nem a tényké, hanem az eszméké, lakói pedig mindaddig nem békülhetnek össze, amíg nem lesz valaki, aki azt mondhatja: én, a Király”. Alapvető eszmények sérülnek, ezért „nem ismertük el Ferdinánd végrendeletét – bárha nem is támadtuk azt”, mondja Metternich: „Politikánk következetes, világos és gyakorlatias volt. Ez azonban nem azt jelenti, hogy szükség esetén ne változtatnánk ezen a szigoron, elismerve ... a tényleges kormányt. Ám ehhez stabilitás kellene, ez pedig Spanyolországban hiányzik: egyfelől a háború, másfelől a kormányok és kormányzók gyakori váltakozása miatt. Azután pedig Krisztina anyakirálynő és Espartero, a régens-gyám közötti ellentét miatt is.”

Metternich ezzel kapcsolatosan jelezte a követnek, hogy Zea Bermudezzel is tárgyalt e kérdésről: „Zea beszélt nekem Krisztina sérthetetlenségéről; ám, ha ezt tényleg elhinnénk, nagyot tévednénk”, tette hozzá, majd leszögezte: „Egyszóval, Spanyolorzágnak katonai kormánya van, de hogy ez stabil legyen, ahhoz hadseregbe lenne szüksége. Ehhez viszont pénz kellene, ez pedig nincs” Spanyolországban, zárta elemzését Metternich a spanyol helyzetről.

A spanyol követ tételesen válaszolt Metternich felvetéseire, védve kormányát, uralkodóját és országát, majd a követi jelentés szerint Metternich vette vissza a szót: „ha Spanyolország garantálni tudná a belső békét, kapcsolataink egy éven belül helyreállhatnának”. Egy oldalvágást tett Franciaország felé is, amikor megjegyezte: „Spanyolország boldogságát kívánjuk, s ha határaink közösek lennének, nem engednénk meg, hogy a polgárháború tovább tartson”. A franciák nem folytatnak intelligens politikát, vélte a herceg.

A követ viszont figyelmezteti Metternichet: „ha Európa békéje széttorne, ami valószínű, Spanyolország túlságosan nagy ahhoz, hogy ne számoljanak szövetségével.”

Mind Zea, mind Carnerero jelentéseit olvasva figyelemre méltó a diszkrét-óvatos angol-ellenesség; s maga Frías herceg külügyi államtitkár is úgy véli Zeának írt bizalmas levelében, hogy „az angolokban nem lehet megbízni” – bár a londoni diplomácia mind Bécsben, mind Berlinben aktívan szorgalmazta ez időben Madrid és Izabella elismerését, amit – tudniillik az angol akciói – maga Zea Bermudez egyébként sértőnek tartott, és beavatkozásnak a spanyol ügyekbe.

A titkosnak szánt találkozó az összefoglaló szerint nagy helyet kapott a berni sajtóban, s különösen a francia követet riadóztatta a hír. A régens számára készített külügyi összefoglaló a következő tanulságokkal zárta az áttekintést:

„Ausztriának kedvére való a mi Franciaországtól való függetlenségünk ideája; ám (Ausztria) a politikában a német konföderációval, Poroszországgal és Angliával van egységben; Oroszországgal viszont nem. Ezért fontos szövetségünket ez utóbbival szorosabbra fűzni.” Ez a megállapítás arra utal, hogy a berni közeledési-puhatolozási kísérlet Spanyolország számára nem járt eredménnyel, ezért Madrid ismét Oroszország felé fordult – egyébként kevés eredménnyel: Szentpétervár ugyanis a carlisták legszilárdabb (és bőkezű) támogatója maradt. A jelentés befejező mondata azonban igen realista: „A kérdést [ti. az elismerést. A. Á.] a maga idejében azonban Londonban és Bécsben kell majd megtárgyalni.”

¹⁶ Az összefoglalást az „első államtitkárság”, azaz a külügy állította össze 1841. október 17-én a berni követ jelentései alapján. Ebből tudjuk, a beszélgetésre szeptember 17-én került sor. A(H)MAE, leg. 2838.

Hogy a Metternich-találkozó nem volt sikeres, jelzi a berni spanyol követ szinte azonnali lemondása, amit az összefoglaló is megemlít: fáradt, beteg, jelenti haza Carnerero, ezért kéri felmentését.¹⁷

* * *

Az újabb – immár sikeres – spanyol lépcsősorozatra 1848 elején került sor,¹⁸ s ismét a berni osztrák követtől indult ki a kezdeményezés. Az európai politikai környezet ugyanis időközben megváltozott. Ausztriának a Szárd Királysággal kirobbant konfliktusa miatt az itáliai államok közeledtek Spanyolország felé. A Párizsban kirobbant forradalom napjaiban vagyunk, miközben az ibériai-félsziget nyugodt maradt: Narváez tábornok a Cortez felhatalmazásával valóságos diktátorként (1847–1851) tartotta fenn a rendet az országban. Arról azért még sincs szó – mint Pedro Aguado és Cayetano Alcázar Molina írák nagy összefoglalásukban –, hogy „sikerei [ti: Narváezé. A. Á.] emelték volna presztízsét és nem várt következménnyel jártak volna: Ausztria és Poroszország clismerték volna II. Izabellát mint Spanyolország uralkodóját.”¹⁹

A metternichi „normáknak” kétségkívül megfelelt Spanyolország kormánya 1848-ban. Túl vagyunk Izabella házasságán is (1846), mely a francia befolyás győzelmét jelentette, ám mire 1848 nyarán a diplomáciai kapcsolatok helyreálltak, már Metternich nélkül döntött a bécsi udvar.

A tárgyalások 1848. február-márciusában Bernben kezdődtek a két ország itteni követe között, akik hasonlóképpen angolellenes álláspontot foglaltak el. A spanyol nézet szerint e súlyos időkből a monarchiák szorosabb összefogására van szükség. A spanyol követ tájékoztatást adott a spanyol reformokról (1846-ban új alkotmányt fogadtak el, rendezték kapcsolataikat a Szentszékkal, köz igazgatási reformot hajtottak végre stb.).

Itt az ideje, hogy a spanyol szempontok végre meghallgatásra találjanak Bécsben, mondta Juan Antoine Zayas spanyol követ, s ennek kapcsán nyíltan és indulatosan bírálta Metternichet, akit Madridban mindig is a kapcsolatok fő akadályának tartottak, s aki valójában, Zayas szerint, igen tájékozatlan volt a spanyol ügyekben. Konszolidáltuk a trónt, véget vetettünk az anarchiának, mely Európát riasztotta, fejtette ki a spanyol követ.

„Miért nem megy Ön Bécsbe?” – tette fel ekkor a kérdést Kaiserfeld osztrák követ; „úgy vélem, hogy a pillanat alkalmas erre”, tette hozzá, s felajánlotta, ajánlólevelekkel segíti Zayas bécsi akcióját, s biztosította spanyol partnerét, hogy „Metternich tud váltani”.²⁰ A madridi külügy gyorsan engedélyt adott a bécsi útra, ám mire a követ odaérkezett, Metternich már lemondott. Ennek persze kimondottan örült Antoine Zayas, aki úgy vélte, Metternich akadályozta meg a poroszokkal való kapcsolatok normalizálását is.

Olvasva a jelentéseket, úgy tűnik, hogy sem Madrid, sem maga a követ nem riadt vissza a zavaros osztrák helyzettől – hozzászórtak ehhez Hispániában; a Habsburg-monarchia létét ugyanis egy pillanatig sem látják veszélyben. Zayas május 4-én indult Bécsbe, s ugyanígy Berlinben is megkezdődtek a tárgyalások az elismerésről.²¹ A császári udvar közben Innsbruckba költözött, de a tárgyalások jó lendülettel folytak tovább: közben a spanyol követ rendszeresen tudósított a Monarchia politikai helyzetéről, de a magyar ügyek ekkor még nem kaptak helyet jelentéseiben. Konklúziója azonban 1848. június végén pontos: „Szét-tartó érdekek, heves nemzeti mozgalmak, kényszerrel egyben tartott népek, akiket csak

¹⁷ 175. számú jelentés Bernből. A(H)MAE, leg. 2838.

¹⁸ Ez a csomó a „Negociación para el reconocimiento de la Reina por Austria” jelzetet kapta, a A(H)MAE, leg. 2838. számú köteggben található.

¹⁹ Aguado – Alcázar III. k. 675.

²⁰ Bern, 1848. február 28. (N°96) A(H)MAE, leg. 2838.

²¹ A tárgyalásokról küldött bécsi jelentések új számozással kezdődnek 1848. május 19-től (N°1), jelezve, hogy a bécsi spanyol követség *de facto* elkezdte munkáját.

a császár személye tart össze”, szolt a spanyol követ diagnózisa,²² aki a sikeres tárgyalások után 1848 júliusában adta át megbízólevelét a császárnak Innsbruckban. A Habsburg-udvar is kinevezi első madridi követét a galántai Eszterházy Sándor gróf személyében, aki lisszaboni követ volt, s akit a spanyol követ külön jelentésben mutatott be a madridi udvar számára. Közben a német udvarokban is előrehaladt a kapcsolatfelvétel, ezért a spanyol követ nagy optimizmussal jelentette: Spanyolország számára „reményteljes jövő nyílt Európa közepén!”²³

*

1848 szeptemberétől 1849 januárjáig nem volt spanyol követ Bécsben. 1849-től 1857-ig viszont három követ is váltotta egymást. A nagy tekintélyű Gor hercege csupán rövid ideig tartózkodott (1849) Bécsben (vö. a 4. számú instrukciót), ahogy Colombi grófja is (1851). Luis López de la Torre Ayllon személyében viszont a spanyol diplomácia korábbi második számú vezetője, külügyi államtitkár-helyettes tevékenykedett 1852-1856 között Bécsben. E periódusban az állandóságot Cayo Quiñones de León követségi titkár jelentette, aki Bernből érkezett Bécsbe követével a kapcsolatfelvételt előkészítő tárgyalásokra, majd – vélhetően – ő szervezte meg a bécsi spanyol követséget. Eredményes munkáját Madrid követi tiszttel jutalmazta Frankfurtban (1857).²⁴

A közreadott három utolsó instrukció (1849-52) a spanyol diplomáciai célokat fogalmazta meg a Bécsbe érkező spanyol követek számára.²⁵ Közreadunk azonban – utolsó dokumentumként – egy 1857-ben készült követi jelentést is Ferenc József császárról. Vélhetően madridi kérésre készült ez a mini-biográfia, amely meglehetősen kiegyensúlyozott képet ad az ifjú uralkodóról – aki egyébként éppen egyidős a spanyol királynővel, II. Izabellával.²⁶

A spanyol-Habsburg kapcsolatokban 1849 után tehát új korszak kezdődött, s nem csak a hivatalos kapcsolatok kialakítása miatt. Spanyolország gazdasága az 1850-es években kezdett magához térni – a kereskedelmi kapcsolatok bővülését és ennek kölcsönös szándékát a konzulátusok számának növekedése jelzi mindkét országban. Az Angliával való viszony megromlását a közép-európai kapcsolatokkal (Ausztria, Poroszország, Bajorország, Szászor-

²² Bécs, 1848. június 14. (N°15). Ebben jelent először a spanyol követ a magyar cseményekről is. A(H)MAE, leg. 2838.

²³ Bécs, 1848. július 8. (N°42).

²⁴ Lásd a spanyol külügy *Guía de forasteros en Madrid* (Külföldiek jegyzéke Madridban) című évenkénti belső kiadványát, mely a madridi külföldi követségekről és spanyolországi konzulátusokról, illetve a külföldi spanyol missziókról közöl pontos adatokat. Az 1849-1859 közötti köteteket néztük át témánk szempontjából.

²⁵ Az A(H)MAE, leg. 1361-es számú kötegben megtalálható egy „Instrucción a Manuel Bermudez de Castro” című irat 1856. december 6-i keltezéssel. A magyar fordításban közölt instrukciók közé nem válogattuk be ezt a dokumentumot, mert tele van áthúzásokkal, kiegészítésekkel. Az instrukció megállapítja: Ausztria és Spanyolország között nincsenek vitás kérdések. A kapcsolatot jellemző fő témaköröket az instrukcióban viszont áthúzták. A követ feladatát Spanyolország „erkölcsi presztízisének” növelésében határozza meg az instrukció, a nemzetközi ügyekben pedig semleges, illetve közvetítő álláspontot tart szükségesnek. A német kérdésekben megfigyelő magatartást javasol, másrészt viszont konkrét feladatként egy osztrák-spanyol kereskedelmi szerződés előkészítését szorgalmazza. A dokumentum a carlismo ügyeit nem említi. Manuel Bermudez, aki L. López de la Torre Ayllont követte Bécsben, alig egy évig maradt követ, 1858-ban már Leopoldo Augusto Cuertót látjuk e tisztségben, akit 1859-től ismét López de la Torre Ayllon követt. *Guía de forasteros*, 1857 (80. o.), 1858 (104. o.), 1859 (126. o.). A spanyol diplomáciatörténet egyébként joggal említi bírálólág a gyakori változásokat. Izabella időszakában, 1833-1874 között, tehát negyven év alatt 104 külügyminisztere volt az országnak; hasonlóan gyakran cserélődtek a követek, illetve a nagykövetek is. Angliában 1834-1864 között 17 nagykövet váltotta egymást, Franciaországban 20, Poroszországban 10, Portugáliában pedig 14. Ausztriában sem volt más helyzet 1849-1864 között, tehát 15 év alatt kilenc misszióvezető követte egymást. *Historia de España*. XXXIV. kötet, 827., 835.

²⁶ Izabella 1830. október 10-én, Ferenc József pedig 1830. augusztus 18-án született.

szág)²⁷ igyekezett Madrid ellensúlyozni. Javultak kapcsolatai a szomszédos Portugáliával is, a Vatikánnal pedig 1851-ben konkordátumban rendezték a vitás ügyeket, miközben Oroszországgal csak 1856-ban újította fel diplomáciai kapcsolatait. Ezekben az években Amerikában viszont az Egyesült Államokkal Kuba és a Karib-térség ügyeiben éles feszültségek alakultak ki.²⁸

Mindezzel együtt is, az 1850-es években Spanyolország külpolitikai magatartása több negatív elemet mutat. Egyfelől a spanyol nagyhatalmi ambíciók újjászülletése a valóságérzék gyengeségét jelezte, ahogy az is, hogy – s ez a spanyol történetírásban megfogalmazott kritika – az angoloktól és franciáktól való korábbi függésből levont tanulságként az 1850-es években kiformálódott a spanyol semlegesség doktrínája, mely az európai ügyekben a szövetségekötéstől való irtózást hozta magával, s ezzel, véli a spanyol historiográfia,²⁹ Spanyolország rugalmatlan magatartást tanúsított, s krízishelyzetekben – mint amilyen a krími háború is volt – nem tudott a maga javára kedvezőbb helyzetet kialakítani az európai politikai erőterben. Spanyolország másodosztályú európai hatalomként továbbra is periférikus helyzetben maradt.

I.

Instrukciók³⁰

Eusebio de Bardají y Azara úrnak, a bécsi követi megbízás alkalmából
1809. január 16-án

A cél, mellyel a Legfelső Központi Junta és a Királyság kormánya kinevezte rendkívüli és meghatalmazott miniszterként Ausztria császára, Magyarország és Csehország királya mellé, az, hogy tájékoztassa ama uralkodót mindazokról a nagy jelentőségű eseményekről, amelyek Spanyolországban történtek attól kezdve, hogy Franciaország császára megkezdte végrehajtani ambiciózus tervét, hogy királyságainkat uralma alá vessen.

Őn tanúja volt az összes eseménynek és többségükben részt is vett, ezért szükségtelen, hogy minderről szót ejtsek; ezért a Legfelsőbb Junta azt akarja, hogy a franciák császáranak felháborító magatartására, ahogy csalárd ügyeskedéssel elcsalta királyunkat, VII. Ferdinándot Bayonne-ba, s az egész királyi családdal együtt hatalma alá vetette, hogy Spanyolország koronájától megfoszsa őket, mindennek előtt e durva tényre hívja fel Ausztria császáranak a figyelmét, amelyre nincs hasonló példa a civilizált nemzetek évkönyveiben.

Ha az ilyen jellegű merénylet büntetlen marad, le kellene mondanunk az emberek jogairól és a közbizalomról, állandó háborúban kellene élnünk.

²⁷ A Guía de forasteros szerint Poroszország (1849), Bajorország (1854), Szászország (1854), Törökország (1854) után Oroszország 1857-ben küldött követet Madridba.

²⁸ Historia de España XXXIV. kötet, 856–858; Olivie 190–191.

²⁹ Pereira 55.; Becker 1925. 19–21.

³⁰ A közlésre kerülő külügyi instrukciók a spanyol külügyi levéltár Correspondencia con embajadas y legaciones szekciójában találhatók, az 5. számú (Ausztria) részlegben, mely a bécsi spanyol követség levelezését tartalmazza, a leg. 1361. számú köteggben, amely egyébként az 1853–1855-ös évek iratanyagát őrzi (tehát az instrukciók nem a „helyükön” találhatók). A Ferenc Józsefről írt jellemzés viszont a leg. 1362. számú köteggben (1856–1858) lelhető fel. Az A(H)MAE Ausztria-részlegének 1832–1918 közötti követségi iratanyagát a leg. 1360–1366, illetve a leg. 1370–1379. sz. kötegek tartalmazzák. A konzulátusok iratanyagát a leg. 1842 (Budapest) és a leg. 2093 (Bécs) őrzi. Az instrukciók feldolgozása során Müller Gabriella segítségét élvezhettem. Jelezni kívánjuk azt is, hogy a legtöbb instrukció aláírás nélküli, „minuta” szignóval, ami egyszerűen „feljegyzés” jelent a korabeli spanyol külügyi szótarban; s a lapok küllemét látva valószínűleg a követnek adott instrukció előzetes „piszkozatát” őrzik a kötegek.

Ebben a szellemben, amely nem igényel magyarázatot, kell önnek meggyőznie Ausztria császárárt és kormányát, hogy hamarosan számolnia kell a francia kormány álnokságával, s akkor öcsászári felsége is átélheti ugyanazt a sorsot, amely szeretett királyunké, VII. Ferdinándé – ha Spanyolország szerencsétlenségére összeroppanna ebben a rettenetes harcban, amelyet most elkezdett.

Ön jól tudja, milyenek a Legfelső Junta érzelmei, mely számtalanszor megesküdött, győzni fog vagy meghalni a királyért, a vallásért és a hazáért. Azt sem tagadhatja Excellenciád, hogy az egész nemzet hasonlóképpen gondolkodik, s hogy az akaratoknak ez az egysége szükségszerűen megakadályozza, hogy Spanyolországot legyőzzék. Ám mivel nem minden oldható meg csupán erővel, hasznos lenne, ha nem vesztené szem elől semmilyen eszközt, hogy meggyőzze az osztrák kormányt, lépjen hadba Franciaország ellen, mielőtt ezt még saját előnyükre a franciák megtennék, amint az az előző években történt.

Abból kiindulva, hogy a Legfelső Junta nem fog tárgyalni a franciák császárával, amíg nem helyezi vissza Spanyolország trónjára a legitim uralkodót, VII. Ferdinándot, és nem hagyja el a félszigetet úgy, hogy egy talpalatnyi területet se birtokoljon, a bécsi kormány biztonsággal számolhat azzal, hogy Franciaországnak hatalmas hadsereget kell fenntartania Spanyolország ellen, s könnyebben megtámadható, miután a Legfelső Junta elhatározta, hogy nagy hadsereg szervezéséhez lát. Ehhez Önnek hozzá kell fűznie, hogy Spanyolország szövetségese Anglia és Portugália, jók a kapcsolatai a gyarmatokkal, ahonnan mindazt a segítséget megkapja, amelyre szüksége van, amint ez már meg is kezdődött. Megfigyelhető, hogy a politika e korszaktól kezdve jelentősen megváltozott; megismervén igazi érdekeit, Spanyolország sosem lesz Franciaország szövetségese, még akkor sem, ha ez elősegítené VII. Ferdinánd trónra történő gyors visszahelyezését. Franciaország tehát nem számolhat Spanyolország segítségével és együttműködésével, melynek álláspontja teljesen megváltozott Európa más hatalmaival, de főképpen Ausztriával kapcsolatosan is. Egyszóval Ön olyan személy, aki ismeri azt az országot [ti. Ausztriát] és mozgatórugóit, amelyeket számításba kell venni, hogy udvarát rávegyük, vegyen részt e küzdelemben, amelyet jelenlegi helyzetünk igényel és ennek megfelel. Tevékenykedjen minden lehető módon ebben az irányban, ígérje meg, hogy a döntő pillanatban a Legfelső Junta azonnal kész támadó és védelmi szövetség megkötésére, és hogy azért munkálkodik, hogy ezt kiterjessze Angliára és Portugáliára is.

Tájékozódnia kell ezen kívül az Ausztriai Ház és Poroszország felfogásáról és arról, hogy ez utóbbi hatalom meghallgatja-e a Franciaország elleni javaslatokat. Törekednie kell a kapcsolatok kiépítésére e hatalom bécsi követével és tájékoztatnia kell őt szándékainkról és a lehetőségről, hogy mit nyújthatunk ahhoz, hogy visszahódítsák államaikat, miközben Franciaország figyelmét a nyugati Európa felé kell fordítsa. Figyelmét terjessze ki Szászország, Bajorország, Württemberg és Németország más fejedelemségei felé is.

Ami Poroszországot illeti, fontos, hogy Excellenciád kifejtse a bécsi kormány előtt ama hatalom rémséges tettét, amellyel Franciaország mellé állt, és hogy mily kevésbé lehet tartós egy olyan rendszer, mely Poroszország valódi érdekeivel ellentétes, s botrányos is a Császárra nézve – Bayonne durva tényei után.

Excellenciádnak ki kell fejtenie véleményét ezekben a kérdésekben, hogy eloszlassa Ausztria császárának fenntartásait, miután Poroszország aktívan lép fel ellene e háborúban, mégpedig úgy, hogy ily módon ne halogassa az állásfoglalást mellettünk.

Ugyanakkor Nagyságodnak beszélgetéseket kell kezdeményeznie a porosz követtel, aki a bécsi udvarban székel, hogy bemutassa Franciaország császárának királyunk, a nemzet és a biztonság elleni szörnyű magatartását és hogy rámutasson: a császár ambíciói nem korlátozódnak a Spanyolország és Ausztria elleni invázióra és ezek elfoglalására; kiterjednek azok Poroszországra és az európai Törökországra is. Ugyanakkor a porosz nemzet érdeke, hogy szorosabbra fűzze kapcsolatait Spanyolországgal: a Legfelső Junta kész megadni egész Poroszországnak a legnagyobb kereskedelmi kedvezményeket, szándékai azonosak és állandóak szeretett VII. Ferdinándéival, és megerősíti a baráti kötelekeket, amelyek e két nemzetet

egyesítik. Excellenciád a legnagyobb pontossággal tájékozódjék a király minisztercinek és az Udvarban jelenlévő összes más külföldi megbízott politikai felfogásáról nemzetünk e jelenlegi válságának idején, s nekem, a Központi Legfelső Junta és a kormány számára adjon erről tájékoztatást.

Ettől függetlenül a Legfelső Junta azt kívánja, hogy Excellenciád teljes diszkrécióval köszön szerződést mindennemű fegyverről, amely megszerezhető, s törekedjék azt a leggyorsabban Spanyolországba juttatni, miután hiányt szenvedünk ezekből, s ezért feltétlenül szükségünk van rá.

Végül felesleges Nagyságotat megkérni, hogy tevékenykedjen nagy aktivitással és rendszeresen tegyen jelentést vizsgálódásainak eredményeiről.

A Legfelső Junta pontos tájékoztatást igényel, hogy a megfelelő döntéseket meghozhassa és annak megfelelően alakítsa politikáját.

Öfelsége elvárja, hogy őszinte patriotizmus mozgassa Excellenciád aktivitását és tehetségét – melyről oly sok tanúbizonyságot tett ezen ügyek során, és hogy adjon meg minden információt számomra ...

1809. január 16.

Martin de Guray

II.

Instrukciók

Öfelsége bécsi ügyvivőjének, Evaristo Pérez de Castro úrnak
1814. március 6.

Miután Excellenciád ősászári kormányának átadott megbízólevelével akkreditáltatott, pillanatnyi idővesztés nélkül törekedjék rávenni a Minisztériumot egy barátsági szerződés aláírására, mely ugyanazt tartalmazza, mint az, amelyet legutóbb Ausztria császárával kötöttünk Veliki Lougiban 1812. július 9-12-én,³¹ amelyben az osztrák kormány elismeri VII. Ferdinándot mint Spanyolország királyát és a spanyol monarchia politikai alkotmányát, melyet a rendkívüli általános cortes³² fogadott el. Az Önnek adott meghatalmazás e szerződés megvalósításának konkrét céljára korlátozódik és semmilyen más megbízást nem tartalmaz.

Ám, ha még e szerződés elfogadása előtt sor kerülne az Ausztria által szervezett általános békekongresszusra más hatalmakkal együtt, ez esetben Ön e megbízását elveszti.

Egyike a leginkább tekintetbe veendő ügyeknek, minden esetben leleplezni bármely hamis hírt, amelyet Spanyolország rendjének és jólétének ellenségei terjesztenek nemes érzületű nemzetünk kormányának szándékairól vagy ennek új intézményeiről.

³¹ A szövegben meghagytuk a spanyol írást. Velikie Lukiban a spanyol Legfelső Junta az orosz cárral kötött együttműködési szerződést július 8-án. A szakirodalomban nem található utalás arra, hogy itt spanyol-osztrák szerződés is született. Ez annál érdekesebb, mert ez évben, 1812. március 4-én francia-osztrák szerződést írtak alá Párizsban, melyben Ausztria kötelezte magát, hogy 30 000 katonával részt vesz Napoléon oroszországi hadjáratában. Tarle 268. A Velikie Lukiról lásd Saplin 86. A spanyol képviselő Zea Bermudez volt. A Historia de España július 23-át említi. XXXII. kötet, 564. Olivie viszont július 20-át. (Olivie 81.)

³² Itt a cadizi cortesről van szó, mely a függetlenségi háború alatt ülésezett és egy liberális alkotmányt hozott létre (1812).

Lapszéli megjegyzés:

(Meggyőzően bizonyítsa, hogy sem a nemzet, sem az új intézmények, sem a kormány nem törekszik másra, minthogy megerősítse e nemzet függetlenségét, területi integritását, a politikai és polgári szabadságjogokat egy mérsékelt, örökletes monarchia alatt.)

Ahányszor csak lehetséges, Önnek érzékeltetnie kell, hogy jól felfogott érdekünk és a hatalmi megfontolások, valamint a megfelelő politika a legnagyobb harmóniát és a legtökéletesebb egységet teremti meg e két hatalom között, azon elvből kiindulva, hogy Spanyolországnak nincsenek Ausztriával ellentétes céljai és érdekei.

Spanyolország politikai alapelveként kell ezt tekinteni – ami megfelel Ausztriának –, és ez irányítsa Excellenciád cselekvését a bécsi udvarban: minden másban a királyság régenstanácsa reméli, hogy az Ön buzgalma és Ófelsége szolgálatában töltött tevékenysége ösztönzi céltudatosságát és tehetségét, hogy az a király és a Nemzet szolgálatának megfelelően.

Királyi Palota, 1614. március 6.

III.

A régenstanács által adott instrukció Casa-Flores grófnak, bécsi követünknek 1823. július 17.

Az a kiváló teljesítmény, amely Excellenciádat mindig jellemezte az eddig kapott megbízásokban, biztosítékkal szolgál a Királyság régenstanácsa számára, hogy hasonló sikerrel teljesíti a bécsi követi megbízást, amelyet az Ön gondjaira bízunk.

Ófelsége, tapasztalatból ismerve az Excellenciádat jellemző diplomáciai tehetséget, arra utasított, hogy csupán néhány olyan dologról tájékoztassam, amelyekre figyelmenek főképpen irányulnia kell, mivel ezek azok, amelyek a jelenlegi Európa Spanyolországot érintő politikai kombinációiban a legnagyobb érdeklődésre tartanak számot.

Ha, szerencsétlenségünkre, az Ön bécsi udvarba érkezésekor szeretett uralkodónkat még a fájdalmas fogságban tartják, nem kell foglalkoznia Excellenciádnak e kérdéssel.

Jól ismert, hogy bár Spanyolország érdeke tűnik a legfontosabbnak, valójában nem kevésbé fontos más európai nemzeteké sem, hogy szétzúzzák a forradalmi szellemet, amely minden trónt és minden társadalmat fenyeget.

Ezért Excellenciád ne veszítse el szorgalmát, hogy ösztönözze ama udvar aktivitását mindabban, amivel hozzájárulhat e vállalkozás sikeréhez, elkötelezve magát más szövetséges hatalmakkal való együttműködés mellett; igyekezzék elhárítani azokat az akadályokat, amelyekkel az angol politika, melyet még a merev semlegesség jellemez, megakadályozza uralkodónk oly' annyira óhajtott szabadságát.

A másik kérdés, amelyet a Régenstanács³³ óhajának megfelelően a legnagyobb fontossággal kezeljen, Amerikával kapcsolatos.

Első pillantásra ez az ügy talán nem érinti az európai nemzetek érdekeit, de ha figyelmesen elemezzük e kérdést, csaknem lehetetlennek látszik, hogy e nemzetek mindegyikének sa-

³³ A függetlenségi háború idején először 1810. január 27-én alkották meg a régensség intézményét VII. Ferdinánd távollétében. Ez év októberében három tagúvá vált az államfői testület (egy angol, Blake tábornok is tagja lett); 1812. január 22-től öt tagból állt. Ez egyébként nem fogadta el a Valençay-i szerződést (1813. december 11.), amelyben Napóleon VII. Ferdinándot a spanyol trónra visszahelyezte. Ferdinánd visszatértekor Infantado hercege volt a testület elnöke, majd Toledo érseke. Az 1823-as régenstanácsot március 20-án hozta létre a liberális cortes; ez összecütöközött a királlyal a francia invázió ügyében, amely VII. Ferdinándot hozta vissza a spanyol trónra. E dokumentum tehát a „liberális három év” (trienio liberal) lezárásának terméke. Bahamonte –Martínez 149-152., Tuñón de Lara VII. kötet, 306.

játos politikai szándékai megvalósíthatók lennének, és az is, hogy a birtokok nem őrizhetők meg Spanyolország uralma alatt. Vagy függetlenné válnak a forradalmi eszmék alapján, ami igen veszélyes lenne Európa számára, vagy pedig, ha néhány hatalom ebből előnyt tudna kovácsolni, az mások számára hátránnyal járna.

Ezért Excellenciád mindenekelőtt okosan igyekezzék ama udvar felfogását, és ha lehetséges, más kormányok álláspontját kifürkészni azon diplomaták révén, akik ott tartózkodnak; és ahogy ezt megismerte, használjon fel minden eszközt, amelyet az ismeretei és gondossága szükségesnek tart, hogy előmozdítsa eszményeinket, amelyekre előbb utaltunk, és ösztönözzé ama Kormányt, hogy amennyiben ezt teheti, támogassa ezen erőfeszítéseket, hogy létrejöjjön a régi egység a tengerentúli tartományokkal.

Excellenciád szintén ismeri a nápolyi udvar szándékait³⁴ és a kötelekeket, amelyek azt egyesítik Béccsel. Ezért fel kell hívnia a figyelmet a legpontosabb felfogásban, és nagy pontossággal tájékoztatnia kell, hogy a szándékokat kiderítse, mindig informálva a királyság Régenstanácsát, tapintattal és finoman kezelve a kérdést, nem tagadva, hogy az utóbbi napokban számos nehézség jelentkezett, bár bizonyos mértékig már megoldódtak.

Örömmre szolgál, hogy Excellenciád tájékoztatására én adhattam a Régenstanács megbízásából a néhány felvilágosítást, abban a mélységben, amely szükséges, s így nem kételkedem a szerencsés sikerben, amelynek érdekében Őfelsége számít az Ön ügyességére, intelligenciájára és aktivitására.

Isten óvja sok évig Excellenciádat.

Királyi Palota, 1823. július 17.

Az instrukcióhoz ugyanazzal a kézírással az alábbi kiegészítést csatolták:

A nápolyi udvar az utóbbi időben kifejezte érdekltségét a spanyolországi öröklés ügyében, s ennek megfelelően a régensségre is. A bécsi udvar támogatta a törekvést, s a körülmények bizonyos nehézségeket okoztak Ausztria követének érkezését illetően. Erről és ennek következményeiről Excellenciádnak konzultálnia kell párizsi útján Károly herceggel. Ezen információk alapján Excellenciád képes arra, hogy feltárja a berlini udvar álláspontját a kérdésben, és amint ügyesen és tapintattal eljárva tájékozódott, informáljon.

IV.

Instrukciók

**Gor herceg, Őfelsége rendkívüli követe és
meghatalmazott minisztere számára a bécsi udvarban
1849. január 28.**

Királyi Palota, 1849. január 28.
Excellenciás Uram!

Excellenciád rövidesen a bécsi udvarba megy, hogy Őfelségét rendkívüli követként és meghatalmazott miniszterként az Osztrák Császár mellett szolgálja. Űrnőnk, a Királynő felkért, hogy Excellenciáddal közöljem – és mint királyi rendeletet teljesítem ezt – a fő célokat, amelyeket a tiszteletreméltó megbízás alkalmával teljesítenie kell.

³⁴ A Nápolyal (és a Habsburgokkal) való konfliktust kívánta feloldani, hogy VII. Ferdinánd 1829-ben a nápolyi Mária Krisztinát vette feleségül. Tuñón de Lara 308.

Közismertek az indítékok, amiért 1833 és 1836 között a diplomáciai kapcsolatok Spanyolország és Ausztria között megszakadtak, ezért szükségtelennek tartom, hogy erre emlékeztessem; elég erről csak annyit mondani, hogy a helyzet múlt év júliusáig tartott.

Miután visszaállt a teljes harmónia és a Császár elismerte II. Izabella királynőt, Ön lett megbízva, hogy Spanyolországot képviselje Bécsben. Ebben a minőségében, Excellenciádnak minden erejét arra kell fordítania, hogy a két királyság közötti baráti kötelékek, melyek a két Koronát egyesítik, egyre szorosabbak legyenek, s hogy Spanyolország a leghatékonyabban érvényesítse érdekeit és megvédje Őfelségének alattvalóit, akik ama hatalmas birodalom bármely tartományában is élnek.

A spanyol ipar és kereskedelem fejlődése, mely az utóbbi időben végbement, kötelezően igényli, hogy különös figyelemmel elemezze mindazokat a kereskedelmi kérdéseket, amelyek közvetlen vagy közvetett kapcsolatban vannak Spanyolországgal, illetve amelyek előnyös lehetőségeket nyújtanak mezőgazdasági cikkeink vagy a nemzeti ipar termékei számára, előnyben részesítve az elsőt, mert ezek azok a termékek, melyek földünk gazdaságát jelentik, és melyek különösen igénylik a védelmet és a támogatást.

Amikor Excellenciád bécsi értesülésekből és a különböző konzulok tájékoztatásából olyan információkat szerez, melyek kereskedelmi kapcsolatunk valóságos helyzetére vonatkoznak, tájékoztassa Excellenciád Őfelsége Kormányát ezen fontos ügyek helyzetéről: ugyanakkor jelezze azokat az eszközöket, amelyekkel a kapcsolat nélküli oly jóvátehető évek után gyógyíthatók az elszennvedett károk.

A német kérdést illetően, amely nap-nap után oly' hévvel jelenik meg Bécsben, Frankfurtban és Berlinben, Excellenciádnak a legnagyobb bölcsességgel kell eljárnia, mert Spanyolországnak különleges figyelemmel kell óhajtania olyan megoldásokat, melyek legmegfelelőbbek anyagi érdekeinek és politikájának. A közvetlen következményeket tekintve azonban semlegességet kell mutatnia, hogy ne köteleződjék el mindaddig, amíg Németország központi kormányának helyzete nem ígér stabilitást, vagy amíg az események nem érintik közvetlenül Spanyolországot – ami nem valószínű.

Viszállyok esetén egy baráti és szövetséges hatalom jóindulatú tanácsai kétségkívül elősegíthetik a béke fenntartását és a jó szándékot a különböző német államok között; hangsúlyoznia kell Excellenciádnak a haszon- és érdek nélküliség elvét, amely bennünket mozgat.

Az oly bonyolult és nehéz itáliai kérdés³⁵ rendkívül súlyos üggyé vált, ugyanakkor azt javasolom Excellenciádnak, hogy ne veszítse azt szem elől. A német ügyekben javasolt magatartás általában véve alkalmazható Itália esetében is, amíg az nem érinti Spanyolország vagy az uralkodó dinasztia érdekeit. Mindaddig, amíg véglegesen nem oldódik meg Lombardia ügye, és kiújulnak az ellenségeskedések Ausztria és Szardínia között, vagy amíg nem tisztázódik a bejelentett Kongresszus ügye Brüsszelben, amely rendezné Itália dolgoit, vegye tekintetbe Excellenciád mindazt, amire felhívtam figyelmét, s maradjunk megfelelő kapcsolatban, hogy Őfelsége utasításairól tájékoztassam, várhatóan nemcsak a fentebb említett kérdésekben, hanem Szicíliával és Rómával kapcsolatosan is, mert mindkettőt illetően Őfelsége Kormányát a legfennköltebb érdekek és a legjogosabb elkötelezettség vezérli. Ezek a Szent-Atya és Nápoly királya számára kedvezően oldódtak meg – amint azt Excellenciád is láthatja ama kilenc csatolt dokumentumból,³⁶ amelyek Szicília és Róma ügyeire vonatkoznak, s amelyek az általam vezetett Minisztérium küldött Őfelsége párizsi, nápolyi, torinói, római, firenzei képviselőjének, s melyek tartalma az Ön számára is instrukcióként és kalauzként szolgáljon azokban az esetekben, amikor a közvéleményt befolyásolni kell, vagy amikor oly módon kell tevékenykedni, ahogy ezek az instrukciók előírják.

³⁵ Lásd erről Ormos – Majoros 94-97.

³⁶ E dokumentumok nincsenek a leg. 1361-es csomóban.

A király rendeletéről ezt kívánom elmondani Excellenciának – tájékoztatásul és felhasználásra adom ezeket Excellenciának, hogy növeljék tájékozottságát, és megfelelő eredményt érheszen el.

Isten óvja Excellenciát!

Minuta (Aláírás nélkül)

V.

Miraflores márkai külügyminiszter instrukciói Luis López de la Torre Ayllon úrnak, Ófelsége meghatalmazott miniszterének Bécsben

Nagyméltóságú úr!

A diplomáciai pályán szerzett ismereteit és tapasztalatait hasznosítania kell ama fontos misszióban, amelyet Excellenciád gondosságára, hűségére és intelligenciájára bízott Úrnóknak, a Királynő; mindez felmenthet engem az alól, hogy Excellenciát bármely írott instrukcióval lássam el. Ófelsége mindazonáltal utasított erre, és én, hogy teljesítsem parancsát, elengedőnek látom, hogy néhány felvilágosítással szolgáljak.

Excellenciád épp úgy tudja, mint én, hogy diplomáciai működésünk alapja az kell legyen, hogy ne veszítsük szem elől a nagy célt: Spanyolország számára visszaszerezni a nagyhatalmi státuszt, amellyel rendelkezett, s melyet őrzött a spanyol monarchia a nagyszemélyű katolikus királyok általi egyesítéséről kezdve, V. Károly és II. Fülöp erőszakos uralkodása alatt, és bár később némiképpen gyengült az osztrák dinasztia utolsó királyáig, de ismét megerősödött V. Fülöp és a nagy király, III. Károly idején.

E nagy tekintélyű uralkodó 1788-as halálakor Spanyolország megőrizte nagyhatalmi helyzetét még IV. Károly király hanyatló uralkodása idején is, megtartva ezt egészen az 1814-es Bécsi Kongresszusig. És épp abban az időben, amikor Spanyolország a függetlenségi háború idején történetének talán legszebb lapjait írta, – amely nélkül a nevezetes Bécsi Kongresszus sem biztos, hogy létre jöhetett volna –, veszítette ezt el Spanyolország, Poroszország mögé kerülve, amelynek oly annyira becsült és dicső története nem hasonlítható a spanyol monarchia történetéhez.

Nem lehet nem elismerni, hogy bármennyire jogosak és tisztességesek ezek az óhajok, az 1814-től máig tartó korszakban Spanyolorzágnak a legkisebb lehetősége sem volt a megerősödésre: zavargások, állandósult nyugtalanság, örökösödési háború, azon kívül egy kisebb politikai forradalma – olyan tényezők, melyek bármely nemzet fejlődését akadályozták volna.

Mindezen viszontagságok között is Spanyolország erősen és szilárdan megőrizte társadalma régi épületének két nagy alapzatát, vallásának megmentő elvét és a monarchiát, Istent és Királyt; az oltár és a trón teljes fényével fennállott; a spanyol társadalom sérterlenül létezik, és még e viszontagságos körülmények között sem robbant ki olyan társadalmi forradalom, mint amely más államokat megrázott.

Ilyen helyzetben, prosperálva és gazdagabban, mint 1808-ban, aggodalom nélkül tűzheti ki Spanyolország a legfőbb célt, ismétlem, joggal aspirálhat arra, hogy régi nagyhatalmi állását visszaszerezze.

Ennek elérése Ófelsége kormányának állandó törekvése, vagy legalábbis számomra az, és az is marad mindaddig, amíg Királynőnk bizalmából a külügyek irányítása a feladatomban.

Az út, amelyet magamnak felvázoltam, egyszerű és világos, körültekintő és tisztességes, s szorgalmas óvatossággal megóv minden felesleges nagyozástól, megőrzi a teljes semlegeséget, más országok kormányzatát vagy belső rendjét illető politikai kérdésben, és semmilyen vonatkozásban nem enged meg a mi dolgainkba való beavatkozást; anélkül, hogy int-

rikával élénk, akár akkor, amikor a kormányzás más formái már veszélyben vannak, vagy amikor azok nyugalmasan stabilak. Ismétlem, Őfelsége kormánya a be nem avatkozás elvét képviseli más kormányok belügyeit illetően, s csak abban az esetben tesz kivételt, ha fontos érdekei sérülnek. Akkor viszont minden eszközt felhasznál ezek megvédésére.

Összegezve, Őfelsége kormánya arra törekszik, hogy visszaszerezze azt a helyet, amelyet elveszített a körülmények szerencsétlen összejátszása folytán. Komoly, méltóságteljes magatartást kell mutatnia a világ előtt, erősíteni kell a királyság fontosságát, mely a dolgok lényegét adja: a Monarchiát, mely stabil, virágzó, s a befolyás materiális eszközeivel is rendelkezik – ami ezen előfeltételek eredménye –, erős hadsereggel, nem lebecsülhető hadiflottával és jó helyzetben lévő Kincstárral.

Szerencsére Spanyolország ma rendelkezik mindezekkel a feltételekkel, és nemcsak óhajtja, hanem hatalmában is áll, hogy elérje a kitűzött célt; a nehézség abban áll, hogy milyen gyakorlati eszközökkel valósítható meg mindez. Eszerint kezelhető az az általános zűrzavar is, melynek központja Franciaország.

Nehéz, ha nem lehetetlen előre látni ennek a nagy nemzetnek a politikai jövőjét; de minél nagyobbak zavarai és politikai nehézségei, annál könnyebb és szükségesebb lenne, hogy Európa ismét egy olyan általános kongresszust hívjon össze, mint amilyen a bécsi volt, ahol rögzítették a legfontosabb alapelveket, amelyeket aztán az idő megváltoztatott. Eljött az idő és szükség a megújulásra. Ez a kongresszus – melyet Excellenciádnak szorgalmaznia kell, és ha lehet, előmozdítani – lehet a legjobb pillanat Spanyolország számára, hogy visszaszerezze Bécsben elvesztett pozícióját.

Ezek a nagy eszmények, melyeket Excellenciádnak követnie kell e fontos udvarban, ahova Önt akkreditálták, rendkívül egyszerűek: Spanyolország nem akar belekeveredni annak belső ügyeibe, legkevésbé valamilyen politikai ügybe. Ausztria anyagi és erkölcsi jelentőségének elsődlegességet kell élveznie, miután Ausztria Európa sorsát nagyban befolyásolhatja, és kezdeményezheti ezen áhított kongresszus összehívását. Ezenkívül Excellenciádnak meg kell értenie, hogy Őfelsége kormánya semmilyen módon nem kezdeményezheti azon törvényes rendnek, még kevésbé a jelenlegi alkotmánynak, se a kormányzás formáinak a megváltoztatását, melyeket államcsíny³⁷ hozott létre. Elutasítja a mindig veszélyes erőfitogtatást is, anélkül, hogy lemondana ezen intézmények állandó tökéletesítésének szándékáról az alkotmányos monarchiánk által életre hívott, teljesen törvényes eszközök révén; mert Őfelségének az a törekvése, hogy megszilárdítsa a politikai intézményeket, a monarchikus és vallásos eszményeket.

Ez Őfelsége kormányának álláspontja, Excellenciás uram, s az is, hogy megőrizze a jó viszonyt és a szoros, baráti kapcsolatot a bécsi udvarral, bár sohasem engedhetjük meg, hogy Ausztria bármilyen befolyásra, még kevésbé, hogy szupremáciára tegyen szert Spanyolországban, csupán csak azt, hogy hasznos és természetes kapcsolat álljon fel, ami az Európa többi részével való nemzetközi kapcsolatok jellegéből következik. Őfelsége helyre kívánja állítani az összes német udvarral e kapcsolatokat, melyek még nincsenek teljes mértékben rendezve. Excellenciádat nem szükséges figyelmeztetni arra, hogy ez inkább számukra, mint számunkra fontos. Mindaz, amit Excellenciád ez irányban tesz, azt az elvet kell szem előtt tartasa, különösen a másod- és harmadrangú államok esetében, melyek még nem állították helyre velünk diplomáciai kapcsolataikat azon a szinten, amelyen 1833, azaz Őfelsége apjának halála előtt fennálltak.

Excellenciád ezek után megértheti, hogy a fentiek nincsenek kapcsolatban Poroszország elismerésével. Ám mivel a bécsi kormány őszinte hittel és a Spanyolország iránti legjobb akarattal telve, már néhány spontán lépést tett annak érdekében, hogy Poroszország császárárt rávegye Őfelsége kormányának elismerésére, – hiszen a nagyhatalmak közül ez az egyet-

³⁷ L. Bonaparte 1851. december 2-i államcsínyére utal.

len, mely ezt még nem tette meg –, valamit még hozzá kell fűznöm e fontos ponthoz, hogy Excellenciád ebben az irányban tett lépéseit irányítsam.

Úgy gondolom, hogy határozott elismerésünk Poroszország részéről kétségtávolan haszonnal járna Spanyolország jól felfogott érdekei számára, még ha ez nem is lenne más, mint csupán a carlista párt reményeinek végleges kudarca, amely ábrándjai között megőrizte ezt az illúziót is,³⁸ de még kevésbé lehet kételkedni abban, hogy Őfelsége kormányának méltósága nem enged meg olyan direkt lépéseket, vagy nyilatkozatokat, amelyek e tekintélyt csökkentenék.

A szentpétervári kormány különös politikája ebben a kérdésben nem magyarázható mással, csak személyes elkötelezettségekkel, s nem az én tisztem minősíteni ezt; de nem kerülhető el az összevetés Poroszország nem kevésbé offenzív magatartásával, amely előbb ismerte el a francia Köztársaságot, mint Őfelsége kormányát.

Excellenciád kiemelkedő ismeretei e kérdésekben feleslegessé tesznek terjedelmesebb kifejtést s nem kételkedem abban, hogy tapasztalatai alapján minden esetben olyan magatartást fog tanúsítani, mely a nemzeti méltóságot összekapcsolja a nemzet legfontosabb érdekeivel.

Isten óvja Excellenciádat.

Madrid, 1851. december 16.

Minuta

1852. január 11-én ezen instrukciók másolatát megkapta de Asturias úr, londoni követünk és Benalva márkí úr, berlini követünk is.

VI.

Instrukciók

Luis López de la Torre Ayllon úrnak, Őfelsége meghatalmazott miniszterének Bécsben, azzal kapcsolatban, hogy Németország udvarai elismerték Őfelségét

– bár ezt még nem erősítették meg

Királyi Palota, 1852. január 1.

Lapszéli jegyzet az első és második oldalon:

(Kiszélesítve az Ayllon úrnak adott instrukciókat, közöljék vele, hogy Őfelsége kormánya kész arra, és a legjobb szándékok vezetik, hogy hivatalosan is helyreállítsák a régi és jó kapcsolatokat Németország udvaraival, és hogy ha ezen alkalom lehetőséget nyújt, kész arra is, hogy méltósággal tárgyaljon erről az ügyről – amellyel megbízuk; noha semmilyen meg nem felelő kapkodást nem mutathat ebben. A mi visszafogottságunk e kérdésben azon alapul, hogy kinyilvánítjuk: nem kérjük, ám nem is utasítjuk el ezt. Ebből az alkalomból készítsenek számára egy rövid összefoglalót a dolgok állásáról: hogyan állnak a tárgyalások Bajorország udvarával, hogy ez számára iránymutatásként szolgáljon.)

*

Azokban az instrukciókban, melyeket Űrnőnk, a Királynő utasítására Excellenciádnak az elmúlt év december 16-án adtam, megfogalmaztam azt a fő célt, melynek az Ön megbízását irányítani kell azon magas diplomáciai misszió teljesítésekor, melyet császári Űrnőnk az Ön tehetségére és hűségére bízott. Azokban érintettem Őfelsége elismerésének kérdését a különböző német udvarok által, s amit még hivatalosan nem erősítették meg.

³⁸ Tudniillik, hogy Poroszország támogatja a carlismót.

Excellenciád tájékoztatása végett nem lehet elhallgatni, hogy bár a hivatalos kapcsolatok azonnali elismerése ama udvarokkal nem nélkülözhetetlen szükség, az előnyöket és a magasabb politikát illetően kétségkívül léteznek igen figyelemreméltó megfontolások, amelyek miatt Őfelsége kormánya nem vesztí el szembe elől ezt az ügyet, melynek rendezése kétségkívül előnnyel járhat. Az előzmények miatt joggal tarthatjuk ezt a nagy kérdések egyikének, amelyek Európát foglalkoztatják. Az a törekvésünk, hogy elkerüljük, hogy bármely jelentős esemény sértse kormányunk mint a bécsi szerződés egyik aláírójának jogait és érdekeit.

Őfelsége kormánya ezért kész a legjobb szándékkal feléleszteni a régi és baráti kapcsolatokat Németország különböző udvaraival, s Űrnőnk, a Királynő megbízza Excellenciádat, hogy használjon ki minden adódó lehetőséget, hogy tárgyalásokat kezdjen ebben az értelemben méltó körülmények között, amit jogunk van követelni, tekintetbe véve előnyös helyzetünket és ama kormányok irántunk érzett elismerését.

Lapszéli megjegyzés:

(A jó kapcsolatok helyreállításának késleltetése semmiképpen nem tekinthető Spanyolország számára provokációként. Őfelsége azt kívánja, hogy mindaz, ami ezt illetően történik, ne hagyjon nyitva olyan kérdéseket, amelyek csökkenthetik méltóságunkat és tekintélyünket, mert az, hogy Őfelsége minden jó kapcsolatot helyre kíván állítani, ismétlem Excellenciádnak, semmiképpen nem jelentheti azt, hogy ezért könyörögjünk.)

Excellenciád tapasztalata és különleges ismeretei az ilyenfajta súlyos kérdésekben, amelyek Németországot izgatják, és amelyeket Bécsben szellőztetnek meg például a fő személyiségek, akik a német diplomáciai körökben szerepet játszanak, felmentenek az alól, hogy részletekbe bocsátkozzam.

Szükségtelennek látszik ugyanakkor emlékeztetni Excellenciádat Őfelsége kormányának politikai irányára, amelyet kívánatos fenntartani, a Német Konföderáció újjászervezését és azon eseményeket illetően, melyek e kérdésből erednek. Egyfajta megfigyelői álláspont kívánatos, melyet tartalmaznak azok az instrukciók, melyeket Excellenciád bécsi elődjének küldtünk, és amelyekről Excellenciádat is tájékoztattuk.

Ezért arra korlátozódok, hogy tájékoztassam Excellenciádat azokról a tárgyalásokról, amelyek Őfelsége berlini képviselője és von Koenneritz báró, Szászország képviselője között a fővárosban zajlottak, s amelyekeken éppen most történt megegyezés diplomáciai kapcsolataink helyreállításáról a drezdai udvarral, amit rövidesen hivatalosan is jóváhagynak mind a két fél számára megfelelő feltételekkel.

Ami a bajor udvart illeti, az 1848 körüli ügyek következtében Őfelsége párizsi képviselője és München képviselője a fővárosban tárgyal. A kormány még ebben az évben felhatalmazta de Arnau urat, hogy kijelentse Viendland úrnak, hogy Spanyolország kész megújítani a régi kapcsolatokat Bajorországgal, mindkét országban egyszerre nevezve ki képviselőket. Ám semmilyen lépés nem történt akkor ebben az ügyben, és Excellenciád megértheti, hogy Őfelsége kormánya nem tett lépéseket, hogy előmozdítsa a kapcsolatfelvételt, mert nem tartotta ezt összegeeztethetőnek sem méltóságával, sem sajátos érdekeivel.

Összegezve: az a politika, amelyet fő szabályként javasunk folytatni Németország azon udvarait illetően, amelyek még nem ismerték el Űrnőnket, a Királynőt, abban foglalható össze, hogy a spanyol kormány tartózkodik bármilyen közvetlen kezdeményezés megtételétől és nem mutat semmilyen elkötelezettséget, hogy elérje, e kormányok hagyjanak fel óvatosságukkal, amely Spanyolországgal kapcsolatosan megfigyelhető. Ugyanakkor nem akarunk károsodni, illetve ellenkezőleg, baráti előzékenységgel akarunk támogatni bármilyen hivatalos kezdeményezést, bármely megegyezésre irányuló javaslatot, melyet ezek az udvarok tesznek jó szándékuk és ama óhajuk bizonyítékeként, hogy újjászervezik kapcsolataikat velünk.

Excellenciád Ófelsége kormányának szándékairól oly mélységig tájékozódott, ami megbízásához szükséges, s fel van hatalmazva, hogy éljen e megbízásával, amelyet Úrnőnk, a Királynő adományozott Önnek, akkor és úgy, ahogy azt az ügyek leginkább igénylik. Bizonyos vagyok abban, hogy Excellenciád ebben az irányban tevékenykedik, az Ófelsége által meghatározottaknak megfelelően.

Madrid, 1852. január 1.

Minuta (fogalmazvány)

Ui.: 1852. január 12-én átadtuk ezeknek az instrukcióknak a másolatát de Asturias úrnak, londoni és Benalva márkí úrnak, berlini követünknek.

VII.

Néhány információ I. Ferenc József császár személyes értékeiről és jelleméről, valamint kormányzati terveiről

Első államtitkár Úr excellenciájának

Igen tisztelt Uram! Néhány korábbi jelentésemben bátorkodtam képet adni Excellenciádnek a Birodalom néhány fő tartományának állapotáról. Semmit sem kívánok jobban, mint hogy átfogó, teljes képet adják a Monarchia politikai és társadalmi helyzetéről. Nem ismeretlen nagyméltóságod előtt, hogy mily igen nehéz ez a feladat egy olyan ország esetében, mely oly sok és oly különböző Nemzetből áll, melyeknek semmilyen közös vonásuk nincs, kivéve azt, hogy ugyanaz az uralkodó kormányozza őket, és ahol a régiók különbözősége, a nyelvek sokfélesége növeli a természetes elkülönülést az Osztrák Birodalmat alkotó különböző fajok közt.

Másrészt csak időigényes, erőss állhatatossággal lehet megismerni az igazi közvéleményt egy olyan országban, ahol bár látszólag sajtószabadság van, igen szigorúak a kormányzati hatalom módszerei ahhoz, hogy senki se merészeljen írni, csak olyan formában, amely nem kockázatos; ahol az újságok nem bírnak jelentőséggel, és végül, ahol nem léteznek olyan intézmények, ahol alkalom lenne vitatkozni, vagy amelyek ösztönöznék az alattvalókat, hogy többé-kevésbé aktívan részt vegyenek a közügyekben (bár jogukban áll), illetve amelyek arra szolgálnának, hogy feltárják és elmélyítsék a kormányzottaknak a kormány politikai és adminisztratív tevékenységébe vetett bizalmát.

Itt nem létezik más hatalom, csak a Koronác. A kül- és belpolitika, a béke vagy háború, a pénzügy minden bonyolult részletével, a közigazgatás a legfelső szinttől a legfinomabb részletig, a hadsereg, a haditengerészet, a közmunkák, mindaz, ami a kormány célját alkotja ebben a kiterjedt birodalomban, kizárólag az uralkodóra tartozik, aki konzultál és meghallgatja tanácsosait vagy titkárait, amikor azt szükségesnek tartja, de egyedül az ő akaratja és kezdeményezése érvényesül minden döntésben. Ez az oka annak nagyméltóságú uram, hogy időszerűnek tartom tájékoztatni Önt azon Uralkodó jelleméről és kvalitásairól, akire a Gondviselés rábízta ennek a hatalmas és régi Monarchiának a sorsát.

Az uralkodó, I. Ferenc József alig 27 éves, és már 8 éve Mária Terézia trónjára emelkedett nagybátyja, Ferdinánd császár, és apja, Ferenc főherceg lemondása révén, ami anyja, Zsófia főherceggasszony fáradozásának köszönhető. Ő az egyetlen tagja az uralkodói családnak, aki jellemének minden energiájával világosan megértette, hogy a birodalom összeomlása elkerülhetetlen, ha a hatalom nem kerül más, Ferdinánd császár vagy férje, a korona közvetlen örököse, Ferenc Károly főherceg kezébe erősebb kézbe.

I. Ferenc József uralkodó közepes vagy inkább magas termetű, karcsú, jó alakú, magabiztos és katonás, különösen lovon, csapatai előtt; arcvonásai nem annyira szépek, de kedvesek a családtól öröklött lecsüngő ajkai ellenére is. Megjelenése komoly, talán túlságosan is, bár nem hiányzik belőle a kedvesség és a jóindulat sem, amikor mosolyog. Minden testgyakorlatban ügyes, makkegészséges, igen aktív is, általában 9-kor reggel már több óra vadászat után tér vissza a palotába. Bár katonaéletre nevelték, kitűnő képzést kapott, és nemcsak számos külföldi nyelvet ismer, hanem a magyar és más nyelveket is azok közül, melyeket országaiban beszélnek.

Amint elfoglalta a trónt, szakított a Palota kényelmével és Magyarországon harcoló csapatai élére állt, ahol kitűnt vakmerőségével és bátorságával a harcokban,³⁹ ahogy ezt már igazolta Itáliában Radetzki marsall parancsnoksága alatt; és nem engedte kitüntetni magát, még az orosz Szent József hadikereszttel sem, melyet Miklós cár adományozott neki.

1854-ben házasodott össze egy bajor hercegnővel, példás házasetet él, családi környezetben általában szívélyes és gyengéd, szokásaiban egyszerű; gyakran látni sétálni egyetlen szárnysegéd társaságában, minden más külső jel nélkül, ami megkülönböztetné a többi szolgálatban lévő tábornoktól, akiknek egyenruháját ő is állandóan viseli; vagy a császárné társaságában jelenik meg, mindketten lóháton, négy libériás inas vagy lovász társaságában. Szokásai, intellektusa, személyes méltósága révén I. Ferenc József császár olyan uralkodó, akit a becsületére, tisztességére és az illemszabályokra érzékeny nemzete kíván.

Egy nagy államot kormányzó uralkodó lévén indokolatlan és abszurd lenne nem elismerni, hogy rendelkezik a vezetés képességével. Szilárd és energikus, különleges jellem, nem hátrál meg a veszély órájában, nem félemlítik meg a forradalmak fenyegetései sem. Dolgos és szorgalmas, a közügyeket lelkiismeretesen intézi, különösen akkor, ha azok a hadsereggel vagy annak szervezetével kapcsolatosak; céljai elérésében kitartó, nem hagyja, hogy az intrikák eltereljék elhatározásaitól, melyek eltéríthetnék kidolgozott terveitől. Hatalmára féltékenyen vigyáz, és senkivel sem osztja meg azt.

Beszélik, hogy anyja, Zsófia főhercegnő egy időben szeretne volna a Birodalom kormányzását befolyásolni, talán fiának fiatalsága miatt vagy abból a megfontolásból, hogy ehhez bizonyos mértékű joga van férje lemondása után; ám gyorsan csalódnia kellett. E szándékát nem tudta érvényesíteni, mert a császár minden tisztelete és elismerése mellett sem volt hajlandó megosztani irányítói hatalmát még vele sem. Van, akit meglep, hogy a főhercegnő oly könnyen lemondott jogairól; ám az bizonyos, hogy a nyilvános rendezvényekről, melyeken a Császárné is megjelenik, általában ő távol marad, beletörődve, hogy csak a második helyet foglalja el.

A császár és minisztereinek kapcsolata olyan, mint egy Uralkodó és titkárainak kapcsolata. Figyelemmel hallgatja őket saját ügyosztályuk dolgairól, de azonnal témát vált, ha a kormány vagy a politika más területéről mernek szólni. Ugyanígy viselkedik Udvarának más tisztségviselőivel is. Így például, amikor Hess báró, az egyik legtekintélyesebb katonai vezető a beszélgetést civil ügyekre próbálta terelni, vagy bizonyos rosszindulatú célzást tett a belügyminiszterre, a császár úgy tett, mintha nem értené és a katonai dolgokról kezdte kérdezni, ezzel adva értésére, hogy nem tűr észrevételeket politikájával kapcsolatban.

E tulajdonságok ellenére, melyek túlzásba vitele talán az egyetlen hibája, a Császár nem népszerű egyetlen társadalmi osztály körében sem. A középosztály és a nép túlzott komolyságát a jóakarát és figyelmesség hiányaként értelmezi és felpanaszolja, hogy egyszer sem akart civil ruhába öltözni Bécsben, miközben ez volt szokásos öltözete az olasz tartományokban; s azt mondják, ha valaki elismerést vagy javadalmakat vár, jobb, ha az ellenszenvtől való félelem, mintsem a hűségért járó bizalom reménye inspirálja.

³⁹ Ez a motívum Gor hercegnék egy 1849-ben a magyar szabadságharcról szóló jelentéséből kerülhetett a feljegyzésbe.

A felsőbb osztályok sem elégedettek; a nemesség úgy érzi, mint ahogy ez igaz is, hogy sokat veszített ősi előjogaiból, és teljes erejéből utálja a forradalmi minisztert, ahogy Bach bárót nevezik, aki központosította az adminisztrációt és egyenlőséget vezetett be a társadalmi osztályok között az adózásban.

A katonai arisztokrácia rémülettel nézi a civil hatalom erejét és attól fél, hogy idővel csökkenhet befolyása, mellyel korábban rendelkezett ebben a Monarchiában.

Mégis kevesen vannak, akik nyilvánosan bírálni merik a hatalom tetteit és terveit, akár félelemből, akár a tekintély és az engedelmség régi megszokásából, bár adódnak alkalmak, amikor meg lehet ismerni az ország néhány legfontosabb személyiségének gondolkodásmódját és véleményét.

Igy például az elmúlt napokban alkalmam volt szót váltani egy személlyel, aki Metternich herceggel bensőséges kapcsolatban áll, és akinek szavai az idős kancellár és hívei visszhangjának foghatók fel. Kérdéscímre felelve elmondta, a Császár nem népszerű, mind túlzott komolysága miatt, mind pedig azért, mert nélkülözi az igazi tehetséget; önhitt, konok, csökönyös maradt, aki, bár mindent meg akar érteni, ám nem ért meg semmit, nem hallgat a tapasztalt emberek tanácsaira. Ezt tények bizonyítják, mondja. Bach báró központosítása súlyos elégedetlenséget keltett Magyarországon és más tartományokban; ezáltal megháromszorozódott a tisztviselők száma, mely elérte a 60 vagy 70 ezret; az adók elviselhetetlenek, a kincstár állapota pedig nem is lehetne riasztóbb. Más oldalról – tette hozzá –, milyen politika, milyen ügyeskedés az, amelynek eredménye minden szövetséges elvesztése, az elszigeteltség, emberek tömegeinek és tengernyi pénznek a feláldozása egy háború folyamán. Mindenkel rossz viszonyban van, s már Piemonttól is vereséget szenved.

Elmondhatjuk, ezek súlyos szavak, vádak Ferenc József császár ellen, de Excellenciád legalább láthatja, hogy egyes dolgok kétségtelenül igazak, bár igazságtalan mindenért az uralkodót felelőssé tenni.

Az 1815-től igazából uralkodó Metternich herceg nagy tehetsége és tapasztalata ellenére nem értette meg, hogy tennie kellett volna valamit annak érdekében, hogy megakadályozza a birodalmat alkotó különböző nemzeteket összefogó kötelékek fellazulását. Könnyű volt harminchárom békés éven át kormányozni, ami 1848-ig tartott; de oly gyenge volt műve, melyet ezalatt a békés, hosszú időszak alatt felépített, hogy alig érintette meg azt a forradalom szele, a földdel tette egyenlővé a nagy monarchia egész építményét. Annyira vak és önhitt volt a herceg, hogy amikor már a fejét követelték, még mindig nem akarta elhinni, hogy forradalom tört ki.

A császár akkor emelkedett a trónra, mikor Lombardia és Magyarország kikiáltotta függetlenségét és teljesen elkülönült Ausztriától. Az orosz seregek beavatkozása nélkül örökre eltűnt volna a birodalom egysége.

A rossz orvoslása, újraelkeztetésének elhárítása és elkerülése érdekében szükség volt a politika és az adminisztráció központosítására, ami annyira ütközött a szokásokkal, az ősi nemesség érdekeivel és az egyházzal. Ez az oka annak az ádáz harcnak, melyet titokban folytatnak a Császár és belügyminiszterének politikája ellen.

Véleményem szerint ennek a rendszernek a sebezhetősége megvalósíthatatlanságában, illetve a kivitelezéséből származó veszélyekben áll. Nem jó elsietni és eltúlozni a központosítást oly mértékben, hogy egyetlen nyelvvel akarjanak irányítani egy olyan országot, mint Magyarország; nem ésszerű kiváltani az arisztokrácia elégedetlenségét, eltörölve előjogait és a jobbágyok munkájához való jogát, miközben megsejtjük őket, lerombolva ősi intézményeiket, megterhelve őket súlyos adókkal is.

Szintén nem a jelenlegi uralkodó bűne, hogy hiányzik a birodalom tartományai közt az összetartó erő, következésképpen nem tehető felelőssé a keleti háború alatti politikáért sem. Az Oroszország elleni háború hálátlanság és politikailag értelmetlen lett volna. A nyugati hatalmak elleni háború olasz birtokainak elvesztését okozta volna; a harc meghosszabbítása aláásta volna pénzügyeit és Piemont megerősödését eredményezte volna. Ezt a kényszer-

helyzetet, ami szerintem a politikában megjelenik, azok bírálják erősen, akik nem látnak vagy nem akarnak mást látni, csak a puszta tényeket, anélkül, hogy bármilyen más megfontolást számba vennének, miközben elfelejtik, hogy talán elszalasztották az alkalmat, amellyel oly sok kellemetlenséget elháríthattak volna, melyek így ma a kormányt meghatározott irány követésére kényszerítik.

Azért időztem ezeknél a részleteknél, hogy a tőlem telhető legpontosabb képet adhassam méltóságodnak a császár jelleméről és azokról a nehézségekről, melyek ellen küzdenie kell egy olyan Birodalom kormányzásakor, melynek tökéletlen szervezete nagyon régi, és melynek hibái sok-sok éven keresztül halmozódtak fel. Ám elfogadva a kormányzat formáját, valamint a birodalom természetét és helyzetét, biztonsággal elmondható, hogy a neki tulajdonított hibák ellenére – amelyek szerintem nem léteznek, csupán személyes tulajdonságainak eltúlzását jelentik – I. Ferenc József császár az uralkodás minden szükséges feltételével rendelkezik, minden szempontból népének megbecsülésére, tiszteletére és szeretetére méltó uralkodója.

Isten önnel Excellenciás uram,

Bécs, 1857. április 24.

az Ön hűséges szolgálója,
Manuel Bermudez de Castro